

С. М. Романов,
доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії літератури
та зарубіжної літератури Волинського національного університету (ВНУ) імені Лесі Українки

Юрій Косач – бунтівник, авантюрист, провокатор, невдаха. Роздуми про бентежну особистість бентежної доби*

Статтю присвячено постаті Юрія Косача на тлі його історичної епохи. Увагу зосереджено на ідейно-політичних і творчих профілях самоутвердження митця. Важливими постають обставини формування громадянського і творчого начал особистості, мотиви рішень та вчинків письменника, які призводили до складних, часто фатальних життєвих наслідків.

Ключові слова: родина, політика, влада, війна, еміграція, література, книга, пам'ять.

Romanov S. M. Yurii Kosach Is a Rebel, an Adventurer, a Provocateur, a Loser? Reflections on the Troubled Personality of a Troubled Age.

The article is devoted to the figure of Yurii Kosach against the background of his historical era. Attention is focused on the ideological, political and creative profiles of the artist's self-assertion. The circumstances of the formation of the civic and creative beginnings of the personality, the motives of the writer's decisions and actions, which led to complex, often fatal life consequences, become important.

Keywords: family, politics, power, war, emigration, literature, book, memory.

Постановка проблеми. Юрій Косач залишається однією з найбільш суперечливих постатей українського письменства усього ХХ віку. Ровесник століття, він був свідком і учасником багатьох знакових подій українського політичного, наукового, мистецького життя. Найсуперечливіші оцінки даються життєвій (громадянській) позиції письменника. І тому чи не в кожній біографічній розвідці про Косача обов'язково акцентовано на його політичному чи, сказати б, ідеологічному самовияві. Подається, як правило, негативний коментар його співпраці з прорадянськими часописами й організаціями. Звинувачення у радянськості, що найбільш гостро лунали із середовища української діаспори, хоча і є до певної міри підставовими, не повинні бути визначальними в оцінці мистецької спадщини, головним критерієм якої є найперше художність. Розуміння цього ще 1996 року засвідчував Роман Федорів: «Я знаю, що до нього (Косача. – Р. С.) неоднозначно ставляться українці в діаспорі, маючи на увазі його громадянські гріхи. Але гріхи гріхами, а цей письменник мав могутній, справді європейський талант» [4, с. 111].

Отож вихідною тезою розмови про місце Юрія Косача в історії української літератури має стати саме узгодженість критеріїв оцінки його особистості та творчої спадщини. Однак в українській інтерпретаційній традиції дуже часто біографія митця

має пріоритет над його доробком. Тому **метою пропонованої статті** визначено огляд життєпису митця через співвіднесення з його публічним профілем класика українського письменства.

Виклад основного матеріалу. Присутність Юрія Косача в культурно-політичному полі доби варто датувати порою студентства. Після успішного закінчення Львівської української академічної гімназії він вступає на правничий факультет Варшавського університету. Опинившись у польській столиці, юнак швидко зближується із прогресивною українською молоддю міста. Уже в 1927 році набуває членства в культурно-освітньому товаристві «Основа» й стає секретарем студентської «Партії українських державних націоналістів». Керуючись державотворчою концепцією, у цьому ж році він розробив «План розбудови національного руху на Волині», суспільно-політичне становище якої добре знав. Адже ще у 1927 році, продовжуючи справу, розпочату в цьому регіоні його батьком, сам ініціює створення першої «Просвіти» в Колодяжному.

Активна діяльність національно свідомих сил не могла не викликати занепокоєння в окупаційній владі. Адже концепція «санації (суспільно-політичного, морального оздоровлення держави), проголошена в перші роки правління Ю. Пілсудського, зовсім не передбачала більш-менш прийнятної автономії для

* Передрук із: «Духовна та культурна спадщина української діаспори в освітньому процесі сучасної школи»: матеріали Всеукраїнського круглого столу. 17 листопада 2022 р., м. Луцьк / упоряд.: О. Й. Дем'янюк, А. М. Сильок. Луцьк : Волинський ПНУ, 2022. 220 с.

українців. І хоча на Волині спочатку було застосовано тактику невеликих поступок і загравання, ця своєрідна «українізація», зрештою, як і в УСРР, закінчилася гострою реакцією. Функцію «оздоровлення» непокірної інтелігенції було покладено на політичну поліцію – сумнозвісну «дефензиву». Як свідчать документи слідчої справи: наприкінці 20-х років у поле зору цього карного відділу потрапляє і група волинських юнаків на чолі з Ю. Косачем. Ковельська поліція встановила, що він на своїй квартирі зібрав кількох молодих місцевих жителів і виступив із пропозицією створити культосвітнє товариство. Також Косач налагодив надходження на Волині націоналістичної періодики та нелегальної літератури з Галичини.

Діяльність волинян, що мала в основному просвітницький характер, принаймні на першому етапі, владою була кваліфікована як серйозний злочин. Таку різку реакцію зумовили політичні чинники – насамперед посилення з початку 30-х років антипольських настроїв і виступів на окупованих теренах. Сумнозвісна «пацифікація» (умиротворення) непокірних селян швидко переростає в масштабну кампанію упокорення й інших невдоволених державою верств західноукраїнського суспільства. Під хвилю репресій потрапив і Ю. Косач: восени повернувся до Варшави, де 12 лютого 1931 року й був заарештований. Йому інкримінувалися звичні для тодішнього «правосуддя» злочини: підривна антидержавна діяльність, що полягала у створенні й забезпеченні функціонування національних культосвітніх товариств, а головне – належність до УВО (Української військової організації). Саме останнє звинувачення було найважчим, але й опиралося воно лише на підозри і домисли.

Наступних вісім з половиною місяців Ю. Косача утримуватимуть у варшавській в'язниці. Зрештою настійливі клопотання родини дали результат – Ю. Косача відпустили під грошову заставу. Після виходу із в'язниці він повертається на Волинь. Але перебування на волі тривало недовго. Адже слідство невдовзі отримало (очевидно, від донощика) інформацію про нібито очікувану зі Львова зброю для терористичних акцій. У лютому 1932 року Ю. Косач удруге опинився за ґратами, цього разу – окружної луцької тюрми. Лише в листопаді почалося засідання Луцького окружного суду. Прокурор виступив зі звинуваченням, в основній частині якого стверджувалась належність підсудних до УВО і підготовка ними збройного повстання на Волині з метою вивести цей край зі складу Речі Посполитої. Як і решта підозрюваних, Косач винним себе не визнав, однак усе одно отримав рік ув'язнення. Але зважаючи на те, що він уже відсидів майже півтора роки, половину терміну було зараховано як перебування під слідством, ще 6 місяців підпадало під амністію. Отже підсудного звільнили відразу після завершення процесу.

Однак це рішення луцького «правосуддя» виявилось неостаточним. Адже невдовзі справу було передано до Люблінського апеляційного суду, який у середині

квітня 1933 року затвердив новий вирок. Ю. Косач отримав 4, решта юнаків – від 1,5 до 2 років ув'язнення; до того ж, усі на п'ятирічний термін зазнали позбавлення прав.

Не чекаючи чергового арешту, Косач залишив Ковель, кілька днів переховувався у Львові, а вже на початку травня нелегально перетнув чехословацький кордон. Згодом, отримавши «право тимчасового побуту», втікач кілька місяців проживав у Моравії, очікуючи на приїзд молодої дружини. (Із Тамарою Сиротенко, донькою священника волинського села Буяні, він обвінчався невдовзі після звільнення із в'язниці.) Щасливо об'єднавшись, подружжя в середині липня перебирається до Праги. Травнем 1933 року і датується початок емігрантської одиссеї Юрія Косача, яка, з невеликими перервами, триватиме вже до кінця його життя.

Цей період видався для юнака дуже непростим: захоплення політичною та просвітницькою діяльністю, що припало на перші студентські роки, завершилось драматично – арештами, ув'язненнями, судом. Звинувачення в належності до УВО та участі у націоналістичних і комуністичних рухах, висунуті окупаційною владою в, по суті, сфабрикованій справі, практично блокували майбутньому правникові можливість безпосередньої професійної реалізації. А подальші судові переслідування змусили його взагалі залишити рідні землі. Проте цей несподіваний поворот Косачевої долі дав українській культурі талановитого літератора.

Заплутаними та неоднозначними були й світоглядні шукання молодої людини. Спочатку націоналізм (належність до групи «Літературно-наукового вістника»), згодом несподіваний перехід до прорадянського часопису «Нові шляхи», після закриття якого – свідоме дистанціювання від будь-якої ідейно-політичної платформи. Саме така «вільна» позиція виявилася найбільш органічною і, сказати б, продуктивною для Косача-митця. Однак утриматися на ній, чи то внаслідок обставин, чи, що певніше, через особливості власної вдачі, не зміг.

Із 1939 до початку 1943-го Ю. Косач проживав у Берліні. За наявною інформацією, протягом цих більш як чотирьох літ він працював у відділі пропаганди Міністерства закордонних справ Німеччини, а пізніше – у такому ж відділі Міністерства окупованих східних територій Альфреда Розенберга. Незадовго до початку Другої світової війни письменник недовго співпрацював із берлінським часописом українців-гетьманців «Нація в поході».

Про характер Косачевої роботи в німецьких міністерських відділах пропаганди майже нічого не відомо. Очевидно, що там йому стали в пригоді і літературно-публіцистичний хист, і добре знання європейських мов, і досвід агітаційної діяльності. Що ж до письменницької праці, то в берлінському ілюстрованому двотижневику для українців-остарбайтерів «Дозвілля» лише принагідно з'являлися його різножанрові й різнотематичні художні твори.

Мабуть, співробітництво у часописі «Нація в поході» в ідейному (ідеологічному) сенсі не минулося для Ю. Косача надаремне, адже у Львові, куди вдалося переїхати на початку весни 1943 року, він однозначно позиціонував себе гетьманцем. Але в цей період політика усе ж не матиме для нього вирішального значення. Мистецьке – насамперед літературне – відродження, яке переживала західноукраїнська столиця після першої радянської окупації, захопило у свій вир і Ю. Косача, що як письменник був добре відомий львів'янам за окремими книгами й публікаціями ще міжвоєнного періоду.

Досить плідною виявилася його співпраця і з найавторитетнішими тогочасними міськими часописами – щоденними «Львівськими вістями» (у редакції яких він певний час працював) та ілюстрованим культурно-мистецьким місячником «Наші дні». Саме в останньому журналі протягом 1942–1944 років регулярно з'являлися його художні твори, а ще надзвичайно цікава есеїстика й літературна публіцистика. Зрозуміло, що Косач відразу ж набув членства в очолюваній Гр. Лужницьким львівській письменницькій спілці, а також популярному «Літературно-мистецькому клубі». Під егідою цих інституцій, окрім випуску періодики та книжкової продукції, постановки спектаклів і т. п., організовувалися й проводилися зустрічі діячів культури, мистецькі академії тощо. Активно долучався до цієї роботи і Ю. Косач, який також мав кілька таких «персональних» вечорів-зустрічей із читачами.

У цей період творчого піднесення, громадської активності та суспільного визнання письменника стала ще одна, можна сказати, фатальна подія в його особистому житті. Після десяти років подружнього життя він залишає дружину Тамару й сина Богдана та одружується з Маріанною Кричевською, дочкою відомого художника й педагога Федора Кричевського. Причини розриву з дружиною, яка ділила з ним усі труднощі емігрантського життя, із якою виховував надзвичайно обдарованого сина, невідомі. У листах до Оксани Драгоманової він натякає на захоплення Тамари іншими чоловіками. Свідки тих подій вважають, що Юрій, який любив різноманітні авантюри й гострі відчуття, захопився екзальтованою та навіть дещо жорстокою, але красивою дівчиною. Натомість Маріанні імпонувала васальна відданість Юрія, який чи то в екстазі залюбленості, чи то з пристрасті до авантюри дещо втратив суспільно-моральні орієнтири.

Про цю жінку та її взаємини з Косачем у неприховано гострому тоні мовиться в листуванні його тіток – Ізидори Косач-Борисової та Ольги Косач-Кривинюк [2]. Свідомо не цитуємо цих матеріалів, як і не зупиняємося на розгляді достатньо описаних (іноді навіть напівкримінального характеру) «пригод» Ю. Косача у Львові, достатньо повно описаних в мемуаристиці [3]. Скажемо лише, що після однієї з таких історій, у якій фігурувала й Мар'яна, спілка письменників провела своєрідний товариський суд

над Косачем. За його ухвалою, письменника на певний (незначний) термін було позбавлено членських прав – у спілці та «Літературно-мистецькому клубі».

Але, на жаль, громадський осуд рішучим чином не вплинув на поведінку Ю. Косача. Після чергової авантюри історії в Кракові, де він як співробітник «Львівських вістей» перебував в евакуації (перечікуючи наступ радянської армії), Косач у травні 1944 року потрапляє до кримінального відділу одного з німецьких концтаборів. Звільнитися ж йому вдалося лише наприкінці року, і то не без допомоги Українського центрального комітету. Хоча існує версія, що німецька адміністрація, спішно відступаючи перед військами союзників, просто полишила «кримінальний елемент» концентраків на самих себе, а власне – дарувала свободу.

Після звільнення Ю. Косач деякий час жив в Австрії, наприкінці війни переїхав до містечка Плауен, що в Саксонії, а згодом – до Мюнхена. Саме в цей час у Західній Німеччині – території, окупованій американськими військами, – бере відлік історія повоєнної вітчизняної літератури, твореної на еміграції. У грудні 1945 року в місті Ашаффенбург невеликою ініціативною групою української інтелігенції – у складі У. Самчука, Ю. Шереха, В. Петрова, І. Костецького, Ю. Косача й ін. – було оголошено про появу літературної організації «Мистецький український рух» (МУР).

«Мурівська» доба виявилася надзвичайно плідною для Ю. Косача й за інтенсивністю творчого життя може рівнятися хіба що з 1930-ми роками, коли в нього менше ніж за десятиліття, окрім численних публікацій у періодиці, вийшло вісім прозових і дві поетичні книги. Але якщо в міжвоєнній Косач утвердив себе найперше як письменник, то в МУРі проявилися ще і його можливості критика, публіциста, полеміста. Він обирався членом перших двох правлінь МУРу, охоче виступав із доповідями, критичними оглядами, рецензіями, повідомленнями. На жаль, плідне творче життя Ю. Косача в цей період супроводжувалося чи не постійними (хоча й не такими резонансними, як у 1943–1944 рр.) «історіями» та скандалами.

Після розпаду МУРу й розформування таборів для переміщених осіб Ю. Косач із дружиною Мар'яною та маленьким сином Юрієм на початку 1949 року переїжджає до США. Однак, за іронією долі, Новий світ стане черговим і, можливо, найбільшим його розчаруванням. Як досить відомий письменник та журналіст, міг розраховувати на моральну, а найперше матеріально-організаційну підтримку. Натомість чи не відразу ж зіткнувся із байдужістю, а подекуди навіть із ворожістю заокеанської української громади. Частково такий стан речей визначали й самі реалії західного світу, у якому розвій культури загалом не було поставлено в пряму залежність до потреб, а отже, й підтримки спільноти чи держави. Окрім того, ще й сама громадська думка, підживлювана неприхильною інформацією, яка надходила від нових європейських переселенців, спрацювала далеко

не на користь Косача, що також не сприяло позитивній соціальній адаптації. І, як зауважив проникливий Г. Костюк, це «відразу насторожило його (Косача. – С. Р.) й відчужило від американсько-української спільноти, а він не мав витривалої самоініціативної вдачі, коли людина за всіх умов уміє давати собі раду. Косач схильний був до праці завжди, часто дуже важливої і тільки йому властивої, але під крилом чогось чи когось вищого й матеріально забезпеченого. І в цьому полягала його трагедія» [1, с. 392]. Однак мало хто, крім Г. Костюка, в емігрантському середовищі зумів розгледіти й зрозуміти всю складність становища цієї людини. Хіба ще Ю. Шерех, попри стійку особисту антипатію, наважився пояснити політичні метання Косача «не тільки шуканням „заробітку“, а й виявом відчаю, спричиненого примітивізмом більшості еміграції і систематичним цькуванням від панівних груп української еміграції» [5, с. 135].

У США Косач постійно шукав роботу за фахом, почувачись на силі редактора громадсько-літературного видання. Така нагода трапилася в середині 1951 року, коли впродовж кількох місяців він перебував на посаді редактора громадсько-політичного часопису «Обрії». Фінансована відомим українським лікарем і меценатом В. Возняком і фахово редагована газета справила гарне враження на читачів об'єктивним підходом до суспільних та культурних реалій світу. Однак несподівано, уже наприкінці року свого виходу, «Обрії», очевидно через брак коштів, припинили існування.

Утрата можливості займатись улюбленою справою та необхідність повернення лише до виснажливої фізичної роботи заради шматка хліба гнітюче вплинула на Косача. До того ж у цей час його залишила дружина Мар'яна, забравши із собою малолітнього сина.

Саме 1951–1952 роки можна вважати ключовими для тогочасного Ю. Косача в його ідейно-світоглядному прямуванні. На жаль, не знайшовши розуміння й підтримки (якої однозначно потребував та очікував) у середовищі державницької еміграції, вкотре уражений у своїх амбіціях, письменник, по суті, виявився полишеним на самого себе. Відтоді він, так би мовити, самочинно позбавився відповідальності й обов'язків перед заокеанською українською спільнотою. Звичайно, тут відіграли велику роль також індивідуальні особливості складного характеру, що так неоднозначно виявив себе у 20–40-ві роки, але все ж не лише цим можна пояснити його непросте під будь-яким оглядом життя на американській землі.

Після самоліквідації «Обрії» Ю. Косач налагодив стосунки з «Українським союзом федералістів-демократів» (УСФД) – суспільно-політичною організацією, що була, як уважається, креатурою російської еміграції й нібито спонсорувалася неурядовими американськими колами. Певний час працюючи як «штатний публіцист» (друкувався на шпальтах нью-йоркського часопису «Новое русское

слово»), він невдовзі увійшов і до правління союзу. Але досить швидко ефемерний УСФД розпався, а Ю. Косач на сторінках тепер уже української преси виступив із його викриттям і пафосним осудом неоімперської шовіністичної політики російських державників, які лише вміло прикривалися гаслами слов'янського федералізму.

Найбільшою удачею Косача-редактора став журнал «За синім океаном». Цей ошатний, гарно ілюстрований місячник виходив у Нью-Йорку з вересня 1959-го по серпень 1963-го. І хоча в редакційній анотації означувалося, що це «літературно-художній та політично-громадський» друкований орган, основний акцент у ньому все ж робився на мистецькій, культурологічній проблематиці. До редакційної колегії входили українці, котрі проживали в багатьох віддалених містах Америки й Канади. І хоча в середовищі державницької еміграції утвердилася думка про ідеологічну заангажованість і обмеженість часопису, усе ж він не був лише черговою порожньою агіткою. Зважаючи на те, що журнал приходив і в Україну (щоправда, для обмеженого кола читачів), то в ньому мусила звучати відповідна панівній там системі риторика. У таких матеріалах звеличувалися соціально-економічні й культурні успіхи радянської України (саме України, а не великого СРСР) та критикувалися, іноді справді невиправдано гостро, вади державницької еміграції.

«За синім океаном» припинив існування влітку 1963 року, оскільки перестало надходити фінансування з радянських «спецфондів». Але журнал зробив свою справу для формування потрібного образу редактора в УРСР. Важливою в цьому контексті була й видана 1962 року в США книга історико-культурологічних (чи, швидше, ідеологічних) нарисів Ю. Косача «Від феодалізму до неофашизму», у яких із «прогресивних» соціалістичних позицій палко розвінчувалася доктрина націоналізму. Також із початку 60-х років Косача обережно, а з часом усе ширше починають друкувати в Україні. Знаковою (вона передувала приїзду автора на Батьківщину) може вважатися публікація 1963 року його відкритого листа «Іржа на квітці» в журналі «Жовтень». Метою цього виступу нібито є намагання автора поділитися своїми враженнями про відкриття у Клівленді (США) пам'ятника Лесі Українці. Але головним, і це відразу помітно, стало бажання племінника поетеси «легалізувати» свій статус «прогресивного митця», солідаризувавшись зі спільнотою «країни рад» у непримиренній боротьбі з «буржуазним націоналізмом».

Після самовідданих і засвідчених конкретними вчинками виявів лояльності радянській владі Ю. Косача нарешті запросили на Батьківщину. Зручною нагодою для такого візиту стала 150-та річниця від дня народження Тараса Шевченка. Тоді, у 1964-му, Косач об'їздив мало не всю Україну – від Харкова й до Івано-Франківська та Волині. У Києві він зустрічався з редакторами й співробітниками столичної преси та літературних

журналів «Вітчизна», «Дніпро», «Барвінок», а також відомими письменниками: М. Рильським, М. Бажаном, П. Панчем, О. Льченком, П. Вороньком. А у Львові навіть удалося поспілкуватися з давніми друзями, із якими працювалося пліч-о-пліч ще в 30–40-х роках, – Іриною Вільде, Т. Мигалем, А. Волощакком.

Від 1964-го і до середини 1980-х Ю. Косача регулярно запрошували до УРСР на різноманітні урочистості та ювілеї (таких відвідин було близько десятка). Особливо пам'ятним був його приїзд 1971 року на століття з дня народження Лесі Українки. Тоді Косач на правах почесного гостя й родича поетеси виступав на велелюдних урочистостях у Києві, Луцьку, Колодяжному.

Без сумніву, що кожен свою мандрівку, кожен публікацію чи видані в УРСР книги Косач змушений був відпрацювати. Окрім уже згадуваної справи гуртування довкола свого часопису еміграційної інтелігенції, він мав виконувати ще й своєрідну місію «єднання» – організувати зустрічі з делегатами (найперше людьми культури) українського представництва при ООН та діячами вітчизняної діаспори.

Як з першим, так і з другим завданнями Косач, вочевидь, належно впоратися не зміг. Причиною була не лише його суперечлива, не схильна до системної, наполегливої праці вдача, але насамперед брак належного авторитету й довіри до нього з обох сторін. Про ставлення еміграційних кіл до Ю. Косача уже згадувалося, а от про особливості сприйняття його радянськими товаришами можуть дати уявлення слова П. Загребельного, сказані у відповідь на репліку Ю. Шереха: «Ми його (Косача. – С. Р.) не цінімо і довіри не маємо. Він нам потрібний тільки як небіж Лесі Українки» [1, с. 135]. Тому для Ю. Косача, по суті, єдиним дієвим способом віддячити своїм щедрим донаторам залишалися численні прихильно-хвалебні публікації як у радянській, так і в контрольованій «з центру» еміграційній періодиці.

Поступовим, але доволі помітним було і входження Косача в український материковий простір. Із початку 60-х років його поетичні та прозові добірки, есеї на літературні й громадсько-політичні теми, критичні статті вміщують журнали «Вітчизна», «Всесвіт», «Дніпро», «Прапор», «Жовтень», газета «Літературна Україна». У 1966 році після тривалої перерви з'являється друком і перша книга письменника в радянській Україні – збірка поезій «Мангаттанські ночі». 1975 року випущено том «Вибраного». Через рік побачила світ книжечка новел на теми боротьби

народів Латинської Америки за національну та соціальну справедливість «Лиха доля в Маракайбо», а в 1980-му – друга поетична збірка «Літо над Делавером». У 1987-му вийшла остання в УРСР книга автора – роман «Володарка Понтиди». Мав письменник і прихильні критичні відгуки на свою працю пера таких знавців літератури, як Ю. Смолич, Д. Павличко, Н. Околітенко, К. Прохоренко.

Наприкінці 1980-х років радянській системі, яка стрімко розпадалася, було вже не до Косача. Його вже не запрошували до України і, ясна річ, не фінансували. В останні літа письменника підтримував (фактично утримував) видавець і меценат Мар'ян Коць. Косач жив самотній, усіма забутий у Нью-Йорку, бідувал. Почалися проблеми з алкоголем і величезні проблеми зі здоров'ям. Після операції на рак за Косачем доглядатиме третя дружина – Євгенія Ніколаєва. Помер письменник 11 січня 1990 р. Скромний похорон відбувся через день на цвинтарі Бавнд-Брук.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Життєвий шлях Юрія Косача, рівно ж як і творчий доробок, опинилися сьогодні в центрі не просто літературознавчого інтересу, а справжнісінької полеміки. Початий ще в діаспорі спосіб трактувати його постать передовсім із позицій ідейної і моральної чистоти, відповідності статусу нащадка великого роду набирає нині другорядного значення. Політичні та ідеологічні метання і побутові скандали беруться за поведінку *infant terrible*, зрозумілу, якщо не виправдану для творчої особистості. Ю. Косач не був сексотом або зрадником (принаймні фактами цього не доведено). Швидше у його стосунках з владою (ранньорадянською, польською, німецькою, пізньорадянською) до означення надаються профілі авантюриста і провокатора. Певна річ, ігнорувати цього не випадає, тим паче замовчувати або виправдовувати. Окрім викривлення історичного образу, такий підхід унеможливує й об'єктивне сприйняття його творчого доробку, де митець насправді проявив себе послідовним бунтівником і експериментатором. Хоча сам себе в житті й літературі схильний був сприймати невдахою.

Думається, що сьогодні вже визріла необхідність, відкинувши упередження та емоції, спробувати зрозуміти Юрія Косача – людину, громадянина, митця. Адже його творчий і науковий доробок, без сумніву, є внеском у національну культуру. Його життєвий досвід повчальний, більше того – трагічно-повчальний. Доля Ю. Косача в певному розумінні – це доля української людини буремного ХХ століття.

Література

1. Костюк Г. Зустрічі і прощання : спогади : у 2 кн. Київ : Смолоскип, 2008. Кн. 2. 512 с.
2. Листи Ізидори Косач-Борисової до Ольги Косач-Кривинюк. *Листи так довго йдуть...* Знадоби архіву Лесі Українки в Слов'янській бібліотеці у Празі / упоряд. С. Кочерга. Київ : Просвіта, 2003. С. 270–277.
3. Тарнавський О. Літературний Львів. 1939–1944 : спомини. Львів : Просвіта, 1995. 136 с.
4. Федорів Р. Історична романістика та національна свідомість. *Дзвін*. 1996. № 11–12. С. 109–113.
5. Шевельов (Шерех) Ю. Я – мене – мені... (і довкруги) : спогади : в 2 т. Харків, Нью-Йорк : Вид. часопису «Березіль», Вид-во М. П. Коць, 2001. Т. 2 : В Європі. 304 с.